

TERUG BINNEN DE EUROPESE BESCHAVING

Vaclav Havel spreekt op 10 oktober 1988 betogers in Praag toe naar aanleiding van de verjaardag van de Universele verklaring van de rechten van de mens. De samenkomst werd onverwacht toegelaten door het communistische regime. © Josef Horazny/ctk

hij ook heel menselijk gebleven. Ondanks de uitzichtloosheid bleven die dissidenten lol trappen. Ik bewonder die levensmoed.'

In december werd Vaclav Havel tot president verkozen, een protocollaire functie die hij gebruikte om te hameren op het belang van burgerzin en verantwoordelijkheid in de politiek. Maar ook in zijn officiële functie bleef Havel een non-conformist. Mark Eyskens ontmoette Vaclav Havel kort nadat hij president was geworden, in De Burcht, die Havel had laten herinrichten met design en moderne kunst. De president verplaatste zich met een scootertje door het paleis.

'Havel hield niet van protocol', herinnert Eyskens zich. 'Hij stak de ene sigaret op na de andere en had een hese stem van het roken en de alcohol. Het is een man die zichzelf niet heeft gespaard. Op een bepaald moment vroeg hij of ik er bezwaar tegen had dat hij zijn das uit deed en zijn hemd los knoopte. Toen was dat nog heel ongebruikelijk, maar ik vond het wel sympathiek.'

Eyskens was zo onder de indruk van het gesprek dat hij er zelfs een gedicht over schreef, vertelt hij. 'Havel oversteeg de partijpolitiek. Hij had een groot moreel be-

sef, en een blik die verder reikte dan de korte termijn. Niet alleen corruptie en inefficiëntie hadden het communisme ten val gebracht, beseft hij. Havel wist dat we naar een nieuwe wereld evolueerden waarin alle oude ideologieën hun tijd hebben gehad. We moesten de toekomst heruitvinden.'

Maar in eigen land was Vaclav Havel niet altijd sant. Na de val van het communisme wilden de Tsjechen vooral snel geld verdienen.

Hoewel politiek dakloos, was Havel in zijn hart een sociaal-democraat, een overtuigd Europeaan en een ecologist. Hem interesseerde de geest van de Europese beschaving, veel minder de materiële vruchten van het kapitalisme. Havel hamerde constant op het belang van ethiek in de politiek. De grote principes hoorden voorrang te krijgen op de dagelijkse pragmatiek.

Havels premier, daarentegen, Vaclav Klaus was een neoliberal in

de traditie van Margareth Thatcher, met een groot geloof in een zo vrij mogelijke markt. Klaus zag er bijvoorbeeld geen graten in om in 1994 de Chileense dictator Augusto Pinochet te ontvangen als goede klant van de Tsjechische wapenindustrie, ondanks luid protest van zijn president Vaclav Havel. En toen Klaus in 2003 Havel opvolgde als president, schafte hij menig weldenkend politicus door de Europese Unie met de vroegere Sovjet-Unie te vergelijken en de opwarming van de aarde te ontkennen.

De harde neoliberale hervormingsplannen van de Tsjech Klaus botsten ook met de tragere omwenteling die de Slovaakse meerderheidspartijen wilden doorvoeren. Gevolg was de splitsing op 1 januari 1993 van Tsjecho-Slovakije, tot groot verdriet van president Vaclav Havel, die uit protest ontslag nam. Havel werd bovendien een prooi van de nieuwbakken Tsjechische schandaalpers toen hij in 1997, nauwelijks een jaar na de dood van zijn geliefde Olga, hertrouwde met een twintig jaar jongere actrice. Ondanks het uiteenvallen van zijn land stelde Vaclav Havel zich in 1993 toch kandidaat voor het presidentschap van het onafhan-

kelijk geworden Tsjechië. In 1998 werd hij verkozen voor een derde termijn, tot 2003. Geen enkele held van de omwentelingen van '89 hield het zolang vol in de politiek als Havel. 'Omdat hij zo ver boven de dagelijkse partijpolitiek uitsteeg dat zijn moreel gezag overeind bleef', zegt Mark Eyskens. 'Havels engagement tegen het communisme ging verder dan woorden. De Tsjechen waren niet vergeten dat hij er ook voor in de gevangenis had gezeten.'

En zelfs al zou er een grond van waarheid zitten in de opmerking dat Havel geliefder was in het buitenland dan bij de eigen bevolking, de Tsjechen zijn evenmin vergeten dat Havels goede contacten met westerse leiders er toch maar voor gezorgd hebben dat Tsjechië razendsnel tot de Na-vo (1999) en de Europese Unie (2004) kon toetreden. Havel was een onvermoeibaar wegbereider van de reïntegratie van Oost-Europa binnen de westerse politieke en militaire alliantie. Voor Havel ging het om meer dan strategie, het was een terugkeer naar de eigen beschaving.

Onverzettelijk

Na zijn afscheid van de politiek keerde Havel terug naar zijn eerste liefde. Hij schreef nog enkele toneelstukken en een filmscenario. Geert Van Istendael zag enkele van zijn toneelwerken, en was daar niet kapot van. 'Absurde zelfspot op zijn Tsjechisch', zo omschrijft hij het. Maar de essays van Vaclav Havel staan bij Van Istendael wel op het boekenrek met de noemer 'leermeesters'. 'Pogingen om in de Waarheid te leven vind ik ronduit indrukwekkend. Vaclav Havel was een onverzettelijk tegenstander van de communistische dictatuur, maar tegelijk erkent hij dat de oorspronkelijke communistische arbeidersbeweging rechtmatig was. Voor iemand die alles verloor, getuigt dat van een indrukwekkende morele grootheid. Havel beseft heel goed dat het alternatief voor communisme niet het rauwe kapitalisme was. Ook op dat vlak was hij visionair.'

Havel overleed zondag aan een chronische longaandoening.

‘Vaclav Havel heeft altijd beseft dat het alternatief voor het communisme niet het rauwe kapitalisme was’